

Sygn. akt III CSK 229/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 kwietnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Instytutu [...]

przeciwko N. G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 18 kwietnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 2 kwietnia 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 22 września 2011 r. Sąd Okręgowy w K. zasądził od N. G. na rzecz Instytutu [...] kwotę 114.090,40 zł z ustawowymi odsetkami od kwot i dat szczegółowo wskazanych w sentencji wyroku; umorzył w pozostałej części postępowanie w sprawie i orzekł o kosztach procesu i kosztach sądowych. W motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy ustalił, że strony łączyła umowa najmu lokali użytkowych zawarta w dniu 28 grudnia 2007 r. Pozwany nie spełniał w umówionym terminie świadczeń wynikających z tej umowy, wobec czego powód umowę wypowiedział. Pozwany zajmowanych pomieszczeń nie wydał i nie uiszczał na rzecz powoda należności z tego tytułu. Władanie pomieszczeniami bez tytułu prawnego uprawniało powoda do domagania się od pozwanego, pozostającego od chwili wypowiedzenia umowy w złej wierze, zapłaty wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z lokali, na podstawie art. 224-226 k.c. w związku z art. 230 k.c. Wysokość tego wynagrodzenia odpowiada wysokości czynszu jaki otrzymałby właściciel lokalu gdyby go wynajął, a zatem, w okolicznościach sprawy, wysokości dotychczasowego czynszu. Uwzględniając przeto wysokość czynszu uiszczanego przez pozwanego na podstawie umowy i biorąc pod uwagę, że żądanie zapłaty dotyczyło okresu od lipca do listopada 2010 r., Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powoda kwotę 114.090,40 zł (22818,08 zł x 5), z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dat wezwań do zapłaty wynikających z not księgowych.

Sąd Apelacyjny rozpoznając sprawę na skutek apelacji pozwanego, wyrokiem z dnia 2 kwietnia 2012 r. zmienił zaskarżony wyrok w części uwzględniającej powództwo w ten sposób, że oddalił powództwo i orzekł o kosztach procesu w obu instancjach i kosztach sądowych. Jak wynika z uzasadnienia tego rozstrzygnięcia, Sąd Apelacyjny ocenił powództwo jako nieuzasadnione niezależnie od zarzutów apelacji. Sąd ten na podstawie umowy, na którą powoływał się w pozwie powód, dokonał ustaleń, że właścicielem nieruchomości, na której znajdują się pomieszczenia wynajęte pozwanemu, nie jest powód, mający osobowość prawną, ale Polska Akademia Nauk. Taki stan prawny, zdaniem Sądu odwoławczego, uzasadniał wniosek o braku legitymacji czynnej powoda biorąc pod uwagę, że powód, tak w pozwie jak i w toku postępowania, wskazywał, że dochodzona kwota stanowi wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości; tymczasem takie roszczenie przysługuje właścicielowi, którym

jest PAN. Sąd Apelacyjny wskazał nadto, że co prawda powodowi przysługiwałoby ewentualnie roszczenie odszkodowawcze z tytułu nienależytego wykonania umowy, to jest nieterminowego zwrotu przedmiotu najmu, jednakże powód, reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, nie konstruował w ten sposób swojego żądania, sąd natomiast bez naruszenia art. 321 k.p.c. nie mógł wyjść poza podstawę faktyczną zgłoszonego żądania.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego, opartej na obu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c., powód, w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego, zarzucił naruszenie art. 471 w związku z art. 675 § 1 k.c. przez niezastosowanie i wadliwe przyjęcie, że nie ma legitymacji czynnej do dochodzenia roszczenia o zapłatę oraz naruszenie art. 414 k.c., art. 405 k.c. i art. 659 § 1 k.c. przez ich niezastosowanie.

W ramach podstawy naruszenia przepisów procesowych skarżący zarzucił naruszenie art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., art. 232 k.p.c. w związku z art. 6 k.c., art. 187 § 1, art. 321 oraz art. 386 § 1 i art. 385 k.p.c.

We wnioskach skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie uchylecia wyroku i oddalenia apelacji pozwanego od wyroku Sądu pierwszej instancji i orzeczenie o kosztach procesu należnych skarżącemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stanowisko Sądu drugiej instancji, że w procesie o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy, na podstawie art. 225 w związku z art. 224 § 2 k.c. (również w związku z art. 230 k.c.) legitymacja czynna przysługuje właścicielowi jest oczywiście trafne, jednakże oddalenie powództwa, z powołaniem się na brak legitymacji czynnej powoda ponieważ nie jest właścicielem nieruchomości zajmowanej przez pozwanego po ustaniu najmu, słusznie zostało zakwestionowane w skardze kasacyjnej. Powód w pozwie, zgodnie z wynikającym z art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c. obowiązkiem, określił żądanie jako żądanie zapłaty oznaczonej kwoty oraz przytoczył okoliczności faktyczne uzasadniające to żądanie. Wskazał, że po ustaniu stosunku najmu, wynikającego z umowy, którą w odpisie dołączył do pozwu, pozwany nie wydał mu nieruchomości i nie uiszcza na jego

rzecz żadnych należności. Te należności, w ocenie powoda, odpowiadają wysokością miesięcznemu czynszowi dotychczas płaconemu na podstawie umownej. W pozwie powód istotnie dochodził należność nazwał wynagrodzeniem za bezumowne korzystanie z nieruchomości, jednakże ani w pozwie ani w toku sprawy powód nie wskazywał, jako podstawy prawnej tak ujętego roszczenia procesowego, przepisów kodeksu cywilnego dotyczących rozliczeń między posiadaczem nieruchomości a jej właścicielem. Nie można też nie zauważyć, że kierując do pozwanego przed procesem wezwania do zapłaty, domagał się od niego odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokali. Dołączona do pozwu umowa nie pozostawiała wątpliwości, że właścicielem nieruchomości jest PAN, powód natomiast korzysta z tej nieruchomości na podstawie zawartej z PAN-em, na czas nieoznaczony, umowy o charakterze zobowiązującym („ma prawo używać”). Realizując wynikające z tej umowy uprawnienia, zawarł z pozwanym umowę najmu i umowę tę następnie skutecznie wypowiedział. Kwalifikacja roszczenia, jako roszczenia o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości na podstawie art. 224 § 2 w związku z art. 225 k.c. w związku z art. 230 k.c. została dokonana przez sąd pierwszej instancji. W orzecznictwie przyjmuje się, że nawet wskazanie przez powoda w pozwie podstawy prawnej żądania, z uwagi na zasadę *da mihi factum ego dabo tibi ius*, nie ma dla sądu charakteru wiążącego (aczkolwiek nie jest całkowicie pozbawione doniosłości prawnej). W sytuacji jednak, gdy dochodziła przez powoda kwota była przez niego nazywana raz wynagrodzeniem, raz odszkodowaniem, on sam nie powoływał się na własność, ale na okoliczności wprost wskazujące na nienależyte wykonanie przez pozwanego stosunku umownego i ofiarowane przez niego dowody nie wskazywały, że konstruuje roszczenie uzupełniające, nie podawał też materialnoprawnej podstawy prawnej realizowanego roszczenia procesowego, sąd drugiej instancji dostrzegając wadliwość stanowiska Sądu pierwszej instancji co do kwalifikacji prawnej, nie mógł zdecydować o oddaleniu powództwa, z powodu braku legitymacji czynnej dla realizacji roszczenia właścicielskiego.

Sąd Odwoławczy dostrzegł co prawda, że powodowi przysługuje roszczenie odszkodowawcze, z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania, wyraził jednak pogląd o związaniu podstawą faktyczną żądania. Przepis art. 321 k.p.c. stanowiąc,

że sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani zasądzać ponad żądanie, pozostaje w ścisłym związku z art. 187 k.p.c. Sąd nie może zatem orzec o czym innym niż domagał się powód, nie może też orzec na innej podstawie faktycznej niż wskazywana przez powoda. Z okoliczności sprawy nie wynika jednak, aby Sąd orzekając o odszkodowaniu za nienależyte wykonanie umowy miał orzec o czym innym i na podstawie innych okoliczności faktycznych niż wskazywane przez powoda. Okoliczności faktyczne pozostały nie zmienione, a dokonanie kwalifikacji prawnej ustalonego stanu faktycznego z innej podstawy prawnej niż wskazana przez Sąd pierwszej instancji, nie było wyłączone. Skarżący trafnie przy tym wskazuje w skardze kasacyjnej, że w orzecznictwie przyjmuje się, iż wynajmujący, nie będący właścicielem rzeczy najętej, może domagać się naprawienia szkody wynikłej z nieuwzględnienia przez najemcę obowiązku zwrotu rzeczy wówczas gdy przysługiwało mu uprawnienie do dysponowania rzeczą po zakończeniu najmu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 1999 r. III CKN 198/09, OSNC z. 1999 r., nr 10, poz. 72). Dowód braku takich uprawnień po stronie powoda obciążał, zgodnie z art. 6 k.c., pozwanego. Ponadto nie można pomijać, że pozwany w procesie takiego zarzutu nie podnosił. Podkreślić też należy, że sprawa toczyła się w postępowaniu gospodarczym, w stanie prawnym, w którym obowiązywały jeszcze przepisy k.p.c. dotyczące prekluzji dowodowej. Oznaczało to, że pozwany miał obowiązek, zgodnie z art. 479¹⁴ § 2 k.p.c., w odpowiedzi na pozew podać wszystkie twierdzenia, zarzuty oraz dowody na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku postępowania, chyba że wykazałby, iż ich powołanie w odpowiedzi na pozew nie było możliwe albo, że potrzeba powołania wynikła później. Wysokość dochodzonej kwoty została zakwestionowana przez pozwanego dopiero w apelacji, a zatem niewątpliwie z naruszeniem powołanego przepisu. Jeżeli jednak Sąd Apelacyjny miał wątpliwość czy zarzut taki nie byłby podniesiony gdyby roszczenie zostało prawidłowo zakwalifikowane, winien był zaskarżony wyrok uchylić i sprawę przekazać sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, nie było natomiast podstawy do wnioskowania o niewykazaniu przez powoda szkody.

W świetle powyższego zarzuty procesowe skargi kasacyjnej poczytać należy za uzasadnione. Powyższe czyni też uzasadnionym zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 471 k.c. (w związku z art. 675 § 1 k.c.), przez jego niezastosowanie.

Jakkolwiek skarżący ma rację, że rzeczą sądu jest zbadanie możliwych podstaw prawnych przedstawionego mu pod osąd roszczenia procesowego, to jednak przypisywanie Sądowi naruszenia art. 414 i art. 405 k.c., przez zaniechanie rozstrzygnięcia o roszczeniu na tej podstawie prawnej, jest nietrafne. Wprawdzie art. 414 k.c. postanawia, że przepisy niniejszego tytułu, tj. normującego bezpodstawne wzbogacenie, nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody, co mogłoby wskazywać na dopuszczalność zbiegu roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia nie tylko z roszczeniem o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, ale i roszczeniem o naprawienie szkody będącej następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, to jednak zbieg taki w literaturze przedmiotu i orzecznictwie, zasadniczo, wyklucza się. Przeważający w piśmiennictwie i orzecznictwie pogląd, do którego skład orzekający w sprawie niniejszej przyłącza się, odrzuca dopuszczalność zbiegu roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia z roszczeniami z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania i zacieśniając tym samym zastosowanie art. 414 k.c., tylko do roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia i roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. W odniesieniu do roszczeń z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania z umowy wzajemnej niedopuszczalność zbiegu z roszczeniem z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wynika jednoznacznie z art. 494 i 495 k.c. W świetle wymienionych przepisów, w razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania z umowy wzajemnej wierzycielowi przysługuje albo roszczenie oparte na przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu albo roszczenie oparte na przepisach o odpowiedzialności kontraktowej. Podobnie rzecz przedstawia się w wypadkach niewykonania lub nienależytego wykonania innych zobowiązań. Ogólniejszy charakter założenia przyjętego w art. 494 i 495 k.c. potwierdzają w szczególności przepisy art. 395 § 2, art. 560 § 2, art. 574, 675, 705, 718, 740, 742, 766, 844 i 871 k.c. Gdy więc wierzycielowi w danym przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przysługuje roszczenie

oparte na przepisach o odpowiedzialności kontraktowej, może on dochodzić tylko tego roszczenia. Dopuszczenie wówczas możliwości dochodzenia także roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia podważałoby sens szczegółowych unormowań stosunków obligacyjnych, uwzględniających ich specyfikę (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 7 maja 2009 r. IV CSK 523/08, M. Prawn. 2010/20/1138-1139). Jednocześnie wskazuje się na niemożność konstruowania w ogóle roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wewnątrz stosunków zobowiązaniowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 1969 r., II CR 530/68, OSNC 1969, nr 12, poz. 224; uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 27 listopada 1985 r., III CZP 65/85 i z dnia 27 kwietnia 1995 r., III CZP 46/95, OSNC 1995, nr 7-8, poz. 114; wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 lipca 1997 r., II CKN 289/97; z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176; z dnia 19 lutego 2002 r., IV CKN 786/00; z dnia 31 stycznia 2003 r., IV CKN 1716/00; z dnia 24 lutego 2005 r., III CK 454/04; z dnia 6 lipca 2006 r., III CSK 66/05; z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 221/06; z dnia 14 marca 2008 r., IV CSK 460/07).

Z przedstawionych przeto przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.